

УДК 81'44(477)

Бондарчук К. С.¹

Горбатих А. О.²

¹ доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. МТЕ-120 НУ «Запорізька політехніка»

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНЕ РОЗМАЇТТЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ТВОРЧОСТІ Т. ШЕВЧЕНКА

Тарас Григорович Шевченко по праву вважається творцем української літературної мови як основи нової української культури, що базується на народній основі. Завдяки його таланту українська мова увійшла до кола слов'янських літературних мов, що обґрунтовували вчені І. Срезневський, М. Максимович та ін. Як зазначав І. Франко, «ся маленька книжечка («Кобзар» 1840 р.) відразу відкрила немов новий світ поезії, вибухла, мов джерело чистої холодної води, заясніла невідомою досі в українським письменстві ясністю, простотою і поетичною грацією вислову». Мова поета на перший погляд вражає своєю простотою й народністю. Але ця простота має глибинний сенс, адже вона досягнута проникненням у поетичну свідомість народу. Мета нашої роботи – визначити та класифікувати лексико-семантичні групи слів та їх стилістичну роль у творчості Т. Г. Шевченка.

Заслуга Т. Г. Шевченка перед українською культурою полягає насамперед у тому, що він надав літературній мові внутрішньої естетичної впорядкованості, збагативши народнорозмовну мову органічним уведенням у неї лексем з інших джерел, віддаливши мову літератури від побутової мови. Важливе місце в його творчості посідають фольклорні мотиви, що ґрунтуються на використовуваному поетом етнографічному матеріалі. Дослідники відзначають, що поет досконало знав особливості українських обрядів, зокрема весільного, тому не випадково використовував слова на позначення етнографічних атрибутів українського весілля: старости, рушники, хустина, молоді, бояри, святий хліб обмінений, дружки тощо. Лексеми на позначення понять рослинного і тваринного світу часто мають символічне значення, усталене в народному світосприйнятті. Символом людської сили виступає дуб; символи природи – вітер, море; символом дівочої краси – калина, бо вона червона; символом волі – птах, пташина; символом ласки і подружньої вірності – голуб і горлиця; символом плинності людської долі – річка; символом самотності, безпритульності – зозуля; символом дівочої волі – вінок, а чоловічої – орел, сокіл; символом щасливого кохання дівчини з парубком – єднання зорі й місяця, а нещастя і смерті – ворон. Важливою складовою частиною шевченківського лексикону є абстрактна загальнокультурна лексика, зокрема термінологія. Терміни, як

правило, вжиті не в ролі однозначних елементів термінологічних систем, а значною мірою детермінізовані. Значне місце термінологічна лексика посідає в епістолярії Т. Шевченка. Оскільки він був митцем, то в його листах найширше подана термінологія і номенклатура, пов'язана з живописом і гравіюванням: альбом, алебастр, фарба (і краска), олія, сепія, аркуш, барельєф (і барельєфік), статуетка, картина, портрет, карандаш, цизорик, пензель (і кисть) та ін. Інші термінологічні системи наявні в листах не так виразно. Серед них варто відзначити групу назв різних наук (астрономія, етнографія, математика, навігація, географія, історія), медичні терміни (ревматизм, цинга, холера). Має місце також абстрактна лексика на позначення сфери почуттів, волевиявлення, соціальних стосунків. Абстрактні слова, наявні в листах Т. Шевченка, можна поділити на чотири групи: а) загальнонародні слова на позначення почуттів і душевних станів: безталання, щирість, ласка, дяка, лихо, нудьга, радість, віра, надія, воля, неволя тощо; б) лексеми на позначення навколишньої природи: байрак, барвінок, бездна, будяк, болиголов, бугай, бур'ян, а також людського побуту: барило, баркан, бебех, вареник, верша тощо; в) запозичення зі старослов'янської мови: благодать, помишленіє, благословеніє; г) терміни-запозичення із західноєвропейських мов, серед яких – конфесійна лексика (автодафе, догмат, кардинал, неофіт); військова (армія, гвардія, цитадель); культурологічна (вальс, гімн, драма, елегія, інтродукція, епопея); суспільно-політична (барон, герольд, маркіз, плебей, сенат) та ін. Мова Т. Шевченка ще за його життя стала об'єктом лексикографічного опрацювання. Серед джерел укладеного 1842 р. «Словаря малоросійського, или юго-восточнорусского языка» (словник побачив світ лише в 1966 р.) його автор П. Білецький-Носенко називає і Шевченків «Кобзар». Мова поета лексикографічно впорядкована також у праці «Словник мови Т. Г. Шевченка» (1964 р.). Отже, Т. Г. Шевченко збагатив українську мову, не лише надавши літературного звучання розмовно-побутовій лексиці, а й увів книжні лексеми, серед яких важливе місце належить термінології з різних галузей знань, зокрема, а також запозиченій абстрактній лексиці.